

Átfutási idő

A könyvtárközi kölcsönzésnek természetesen az a célja, hogy a kért dokumentumot a lehető leggyorsabban rendelkezésre lehessen bocsátani. 1979 végén egy 1567 tételt tartalmazó reprezentatív minta segítségével megvizsgálták, hogy a különböző forrásokból mennyi idő alatt tudják teljesíteni az igényt, vagyis mennyi idő telik el a jelentkezés és a teljesítés között. A saját állományból történt teljesítés esetén az átlagos átfutási idő 1 nap volt. Más hazai könyvtárakból kért dokumentumok esetén a kérések 50%-át 9 nap alatt teljesítették; nem volt lényeges különbség eredeti dokumentum vagy másolat szolgáltatási ideje között.

A külföldi könyvtárakhoz továbbított kérések 45,5%-a folyóiratcikkre, 30,6%-a konferencia-közleményekre vonatkozott. A teljesítésben itt már lényeges különbségek mutatkoztak. Az összes igény 50%-át tudták csak 15 napon belül kielégíteni. Fotomásolatokat rövidebb idő alatt szolgáltattak, mint eredeti dokumentumot vagy mikromásolatot. A folyóiratcikk-másolatok szolgáltatása gyorsabb volt, mint az egyéb dokumentumok másolataié.

A külföldi könyvtárak közül a főbb partnerek az alábbiak voltak: a British Library Kölcsönzési Részlege (British Library Lending Division, BLLD) a Királyi Műszaki Intézet Könyvtára (Library of the Royal Institute of Technology, KTHB), a Chalmers Műszaki Egyetem Könyvtára (Chalmers University of Technology, CTHB).

Az átfutási időt tekintve a teljesítés a KTHB igénybevétele esetén volt a leggyorsabb. A kérések 24%-a (a postai szállítási idővel együtt) 5 napnál rövidebb idő alatt teljesült. A külföldre továbbított kérések 46%-át a BLLD-hez, 14,2%-át a KTHB-hoz továbbították, a többin további 8–10 könyvtár osztozik.

A dokumentum gyors szolgáltatása mellett a negatív válasz sem közömbös. Ezek beérkezése átlagosan 8 napot vett igénybe. Természetesen a teljesítés nagy mértékben függ a távolságtól és a postai szállítási útvonaltól. A Szovjetunióból és az Európán kívüli országokból lényeges késéssel érkeztek a dokumentumok.

A felmérés azt is kimutatta, hogy csökken a teljesítési idő, ha az igényt telexen továbbítják. Lényegesen hosszabb időt, a telexen történt rendeléshez képest további 11 napot vett igénybe a légi postai úton továbbított igény teljesítése (csak olyan esetekben alkalmazták, ha a vonatkozó partner telex-rendelést nem fogadott el).

Következtetések

A finn Országos Műszaki Könyvtár felhasználóit és az ismertett tanulmányok eredményeit tekintve az a

következtetés vonható le, hogy a hatékony szolgáltatás az irodalmi bázis bővítésén és a frekvenciált dokumentumok folyamatos elemzésén nyugszik.

A skandináv országok együttműködése a könyvtárközi kölcsönzés terén is gyümölcsözőnek bizonyult, a kapcsolatok további fejlesztésének a jövőben is prioritást kell adni.

/LAAKSOMAA, P.–TÖRNÜDD, E.: Document delivery by the Finnish Central Library for Technology in the light of recent studies = Tidskrift för Dokumentation, 36. köt. 5–6. sz. 1980. p. 100–104./

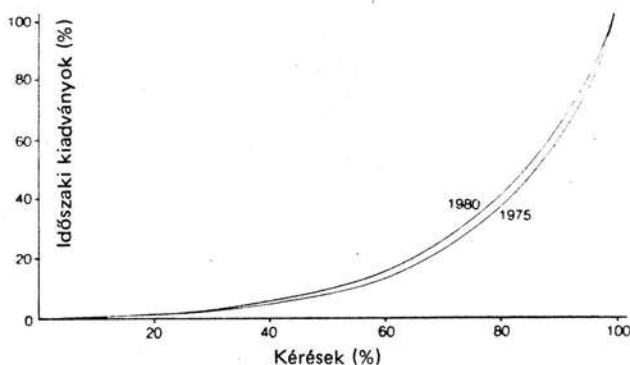
(Fazekas Zsuzsa)

Az időszaki kiadványok használata a BLLD-ben 1975-ben és 1980-ban

A British Library Kölcsönző Részlegében (British Library Lending Division) 1980 májusában 66 430 folyóiratcikkre vonatkozó kérést vizsgáltak meg. Ez a mennyiség két hét alatt érkezett a BLLD-hez.

E vizsgálatot egy 1975-ben tartott vizsgálat előzte meg. Ekkor a Swedish Council for Scientific Information and Documentation (Svéd Tudományos Információs és Dokumentációs Tanács, SINFDOK) „vette górcső alá” a BLLD-hez beérkezett azon kéréseket, amelyek időszaki kiadványokra vonatkoztak, pontosabban: minden hatodikat e kérések közül, összesen 61 333 kérést.

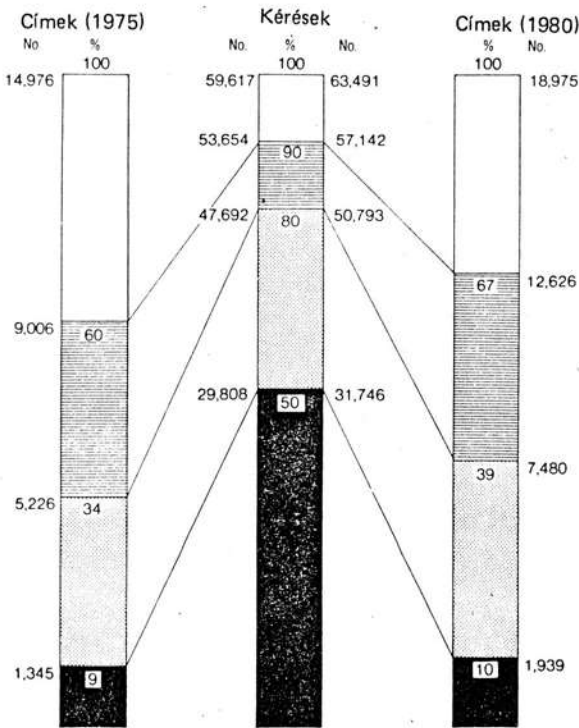
Az 1980-as felmérésnél 18 975 időszaki kiadványra volt szükség a kérések kielégítéséhez, 1975-ben csak 14 967-re. Grafikon (1. ábra) illusztrálja a kérések és a kielégítésükhöz szükséges időszaki kiadványok közötti összefüggést. Kitűnik belőle, hogy a könyvtárközi

1. ábra A kérések és a kielégítésükhöz szükséges időszaki kiadványok közötti összefüggés

kölcsönzési kérések nagy százalékát egy korlátozott számú folyóiratból álló alapgűjtemény is ki tudja elégíteni. Ez a megállapítás azért fontos, mivel kevés ország engedheti meg magának, hogy az időszaki kiadványokból egy átfogó, széles gyűjtőkörű központi gyűjteményt létesítsen, míg egy törzsállomány kialakítása a legtöbb országban nem lehet gond. A kérések koncentrálódása meghatározott folyóiratokra 1980-ban kisebb volt, mint 1975-ben (2. ábra). Az ok az online keresés lehetőségében keresendő. Miközben mindkét vizsgálat meglehetősen pontos képet ad a leggyakrabban keresett címekről, egyik sem foglalkozik a ritkán igénybevett feltáráásával.

Az 500 leginkább keresett időszaki kiadványból az ún. élő természettudományokhoz (life sciences) 1980-ban 63%, 1975-ben 53% tartozott. 1980-ban a többi tudományterület 30%-kal, 1975-ben pedig 37%-kal képviseltette magát ebben az „élmezőnyben”. A lényeges emelkedés oka a life sciences terén az ide vonatkozó tudományok gyors fejlődése.

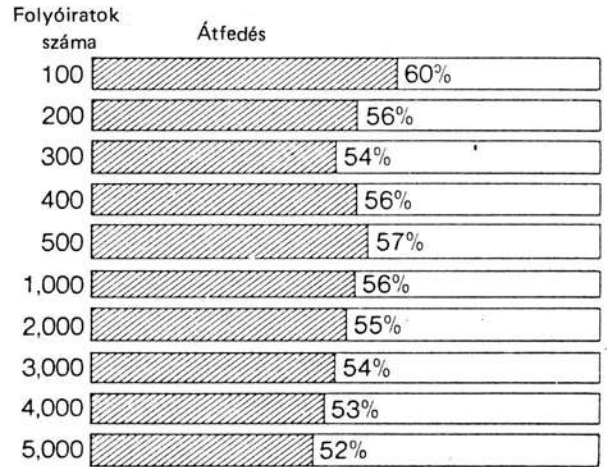

2. ábra A kérések koncentrálódása

A legkeresettebb folyóiratokat az igénybevétel mértéke szerint rangsorolta mindkét vizsgálat. Kitényt, hogy a két jegyzék 5000 leggyakrabban igénybevett időszaki kiadványából csak 2591 – 52% – azonos (3. ábra). Az 1975-ös vizsgálat első 5000 folyóiratából 991-et – 20%-ot – az 1980-as vizsgálat ideje alatt már egyáltalán nem kértek. Az egy összehasonlításból nem tűnik ki, hogy a 48%-nyi meg nem egyező milyen

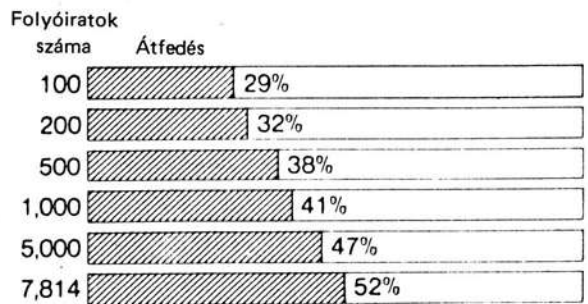
mértékben volt új indulások, megszűnések, szétválások, összeolvadások következménye.

A kiadványok frissessége iránti igény kimutatása érdekében mind a természettudományi, mind pedig a társadalomtudományi és a humán tudományterületen mindkét felmérés kétfelé (5 évesnél frissebb és az annál idősebb forrás) osztotta a kéréseket. 1980-ban igen hatásosan mutatkozott meg, hogy a természettudományokra és társadalomtudományokra vonatkozó kérések főként az elmúlt évek anyagára vonatkoznak.

3. ábra Az átfedés mértéke az 1975-ben és az 1980-ban rangsorolt folyóiratok között

Az 1980-as vizsgálat külön kimutatást készített a hazai és a külföldi kérésekről. A felmérésben szereplő összes folyóirat 82%-ára – 15 480 címre – Nagy-Britanniából, 41%-ára – 7814 címre – pedig külföldről érkezett kérés. A külföldiek kérései lényegesen kevésbé koncentrálódtak, mint a hazai felhasználókéi. A 4. ábra mutatja az angol és külföldi felhasználók által igénybevett és rangsorolt folyóiratok közötti átfedés mértékét, amely a címek számának növekedésével fokozatosan nő. A külföldiek által kért 7814 folyóiratból 55% (4319 cím) szerepelt az angol kívánságjegyzéken is, 52% (4083 cím) az angol jegyzék vezető címei között.

4. ábra Az átfedés mértéke az angol és a külföldi rangsorolt folyóiratok között

Az összesen kért 18 975 időszaki kiadványból 4319-et (23%) az angol és a külföldi felhasználók egyaránt kértek, 3495-öt (18%) csak külföldiek, 11 161-et (59%) pedig csak a szigetországbeliek.

Ezek a differenciák lényegesek. A legvalószínűbb magyarázat: a legtöbb országban valószínűleg törekszenek a szélesebb körű érdeklődést kielégítő folyóiratok előfizetésére, és a BLLD-t csak a szűken specializált időszaki kiadványok esetében veszik igénybe a tengerentúli felhasználók.

Az 1980-as vizsgálatban 66 430 kérés szerepelt. Közülük 63 491-et (96%) a BLLD állományából elégitettek ki. Az 1975-ös vizsgálat 61 333 kéréséből 59 617-et (97%) tudott a BLLD saját állományából szolgáltatni. 1980-ban a kérések 79%-át fotomásolat formájában, 17%-át könyvtárközi kölcsönzésen keresztül és 4%-át mikroformátumon elégitették ki.

Az 1. táblázat a kérésekben szereplő források megjelenési idejét, a kérések e szerinti számosságát és kielégítésének mértékét, a 2. táblázat a kérések tudományterületi elosztását és e szerint való kielégítésének mértékét, a 3. táblázat pedig – csak 1980-ra vonatkozóan – az igénybevevő szervezetek megoszlását és kielégítésének százalékarányát tárja fel tárgykörök szerint csoportosítva, számokban és százalékban kifejezve.

1. táblázat

A kérések forrásának megjelenési ideje, a kérések száma és teljesítésük mértéke

A kiadvány megjelenési ideje	1980		A kérések 1975		Teljesítés %-ban	
	száma	%	száma	%	1980	1975
1899	740	1	716	1	47	54
1900–1929	1 119	2	1 127	2	49	59
1930–1959	5 538	9	8 686	14	71	80
1960–1969	8 525	13	15 810	26	84	90
1970–1975	13 336	21	34 816	57	88	95
1976–1980	35 668	55	–	–	92	–
Összesen	64 926	100	61 155	100	87	91

Összegezve elmondható, hogy két fontos változás következett be az 1975-ös vizsgálat óta. Csökkent az ugyanazon időszaki kiadványcímre koncentrálódó kérések száma, és lényegesen megváltozott az időszaki kiadványok használat szerinti rangsora is. A természet-tudományi és társadalomtudományi területen 1980-ban több időszaki kiadványra volt szükség, mint 1975-ben, ugyanakkor a humán tudományok területén a kérések jobban koncentrálódtak egyes időszaki kiadványokra, mint 1975-ben.

2. táblázat

A kérések tudományterületek szerinti megoszlása

Tudományterületek	1980		A kérések 1975		Teljesítés %-ban	
	száma	%	száma	%	1980	1975
Természet-tudományok	52 923	80	50 628	83	91	
Társadalom-tudományok	8 298	13	7 450	12	81	Nem áll rendelkezésre.
Humán tudományok	3 566	5	2 700	4	54	
Vegyes	1 643	2	555	1	50	
Összesen	66 430	100	61 333	100	87	91

3. táblázat

Az igénylők szervezeti megoszlása

Szervezetek	Teljesítés (%-ban)
Egyetemek (25%)	80
Technikumok (7%)	85
Egyéb főiskolák (5%)	85
Közintézmények (5%)	81
Kormányzati szervek (7%)	89
Ipar (24%)	92
Orvostudományi intézetek (14%)	94
Egyéb szakintézmények (9%)	91
Összesen	87

/CLARKE, A.: *The use of serials at the British Library Lending Division in 1980 = Interlending Review, 9. köt. 4. sz. 1981. p. 111–117./*

(Paulinyi Jenőné)